

Којим језиком говоре лекари? О проблемима превођења медицинске документације на енглески језик

Драгослава Мићовић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд, Србија

КРАТАК САДРЖАЈ

Шта је превођење – занат, уметност, професија или посао? У раду се најпре дефинише разлика између превођења и тумачења, а затим се тражи одговор на то које особине, знања и вештине мора да поседује преводилац, нарочито судски, и где је његово место у процесу комуникације (писане и говорне). Када преводи медицинску документацију, преводилац се налази у окружењу језика медицине као посредник између два лекара у процесу комуникације који би без њега био немогућ, јер се води на два различита језика. Дат је увид у врсте документације које постоје и коме су оне намењене. У раду су приказани и конкретни примери проблема на које се налази приликом превођења одређене врсте медицинске документације (отпусне листе, налази итд.). Да ли је могућа стандардизација ове врсте комуникације међу лекарима, која би свакако олакшала и превођење? Иако се у нашој земљи доста ради на језику медицине и медицинској терминологији, закључак је ипак да конкретни проблеми на које преводилац налази у свом раду тешко да се могу превазићи проналажењем решења у речницима и приручницима за превођење.

Кључне речи: судско превођење/тумачење; језик медицине; медицинска терминологија

УВОД

Вероватно је сваки стручни и научни преводилац бар једном у каријери наишао на велике предрасуде у вези с послом којим се бави. Врло је тешко објаснити лаицима да се за ову врсту посла језик не може научити на курсу, да је преводилачка професија изузетно тешка и захтевна, да је осим формалног образовања неопходно и велико животно и радно искуство, али су потребни и доживотно учење и таленат. Међу људима других струка влада уверење да свако ко имало зна неки језик може да се бави превођењем. Ако бисмо повукли паралелу са неким другим занимањем, било би то исто као када бисмо рекли да неко ко је завршио курс из прве помоћи може да ради као лекар. Јасно је да је и једно и друго немогуће.

Посебан сегмент превођења чини оно што се донедавно код нас називало судским тумачењем, а онедавно судским превођењем. То је превођење с овером различитих врста докумената, најчешће на страни језик. Тако последњих неколико година све више се преводи медицинска документација (налази, отпусне листе и сл.) када пацијенти траже друго мишљење или лечење у иностранству. Овај рад представља покушај да се укаже само на мали део проблема с којима се стручни преводилац може срести у своме раду.

ПРЕВОДИЛАЦ ИЛИ ТУМАЧ

Најпре да разјаснимо шта се у Србији подразумева под термином „преводилац“, а шта

под термином „судски тумач“. Да бисмо могли да се бавимо овом разликом, неопходно је да кренемо од тога какве врсте превођења постоје. У чланку „Језички аспекти превођења“ Роман Јакобсон је превођење класификовао у три врсте [1]:

1. интралингвистичко превођење или прерадакција, које је интерпретација језичких знакова помоћу знакова истог језика;
2. интерлингвистичко превођење или право превођење, које је интерпретација језичких знакова помоћу знакова другог језика;
3. интерсемиотичко превођење или трансмутација, које је интерпретација језичких знакова помоћу знакова нејезичког система симбола.

Из ове поделе је јасно да је предмет нашег интересовања интерлингвистичко или право превођење. У ужем смислу речи, право превођење може бити писмено и усмено. У писменом превођењу, с обзиром на врсту текста који се преводи, разликују се стручно (превођење стручних и научних текстова) и књижевно превођење (превођење књижевних текстова) [1]. Основни облици усменог превођења су симултано превођење (истовремено или скоро истовремено са слушањем текста који се преводи) и консекутивно (остварује се сукцесивно након изговореног дела или целог текста на језику оригинала) [1]. Ако овако представљено превођење пренесемо на оне који преводе, неко најопштније и најраширеније схватање јесте да се писаним текстовима или писменим превођењем бави преводилац, а усменим превођењем тумач.

Correspondence to:

Dragoslava MIĆOVIĆ
Kriminalističko-policijska
akademija
Cara Dušana 196, 11000 Beograd
Srbija
dragoslava.micovic@gmail.com

Међутим, појам „тумач“ у нашој пракси подразумева и преводиоца који се бави превођењем документације с неког страног језика и на други страни језик, који је уз то и овлашћен да такав превод овери својим печатом, чиме гарантује његову веродостојност. Одатле и појам судског тумача. У члану 3. Правилника о сталним судским тумачима [2] каже се да тумач, између осталог, треба да има завршен филолошки факултет или да поседује потпуно знање језика с којег преводи и на који преводи усмени говор или писани текст. Дакле, појам тумача по оваквој дефиницији обухвата и писмено и усмено превођење. Године 2010. донесен је нови Правилник о сталним судским тумачима [3], који на мало другачији начин третира појам и досадашње схватање (судског) тумача, јер се у члану 1 каже: *Овим љавилником љроисује се љосћуљак за љосћављење и разрешење сћалних судских љумача – сћалних судских љреводилица (у даљем љексћу: љреводилица) и сћалних судских љумача знакова слейих, љлувих или немих љица (у даљем љексћу: љумач) и одређује висина наљраде за љихов рад.* Према овом члану, тумачима се сматрају тумачи знакова слепих, глувих или немих љица, а досадашњи (судски) тумачи јесу заправо судски преводиоци. С једне стране, назив „судски преводиоца“ има основа и можда боље одговара ономе што су судски тумачи и досад радили у већини случајева – преводили писану документацију (у нашој пракси много су ређи случајеви да се судски тумач/преводиоца бави усменим превођењем). С друге стране, оваква подела одговара и подели која се може наћи у енглеском језику – да и тумачи и преводиоци преносе информације из једног језика у други, с тим што тумачи раде са говорним или знаковним језиком, а преводиоци са писаним језиком [4].

Када је реч о превођењу медицинске документације, о чему се овај рад даље бави, посао превођења ове врсте текста јесте посао судског преводиоца, а у питању је писмено стручно превођење. Наравно, помоћ лекара који познаје страни језик (нарочито страни језик медицинске струке) је и пожељна и добродошла.

ЈЕЗИК МЕДИЦИНЕ

Шта је језик медицине или медицински језик, пита се Софија Мићовић у Уводном чланку у часопису „Српски архив за целокупно лекарство“ [5]. Она каже да је *медицински језик, или језик медицинске сћруке, језик љрељознаљљив лекарима у међусобној комуникацији, као и језик медицинске љићераћуре, било да се односи на медицинску науку или медицинску љраксу. Терминологија љредсћавља кључни инсћрументаи чији је задатћак да обезбеди недвосмислене и јасне информације. Свака љтерминологија љежи уједначавању и сћандардизацији ради јасноће и разумљивосћи. Дакле, сћручни љтермин мора да буде јасан, љрецизан, једнозначан и ољићеразумљив одговарајућој корисничкој љрупи. Функционалносћ медицинској језика*

ићра значајну улоћу у развоју како медицинске науке, љако и медицинске љраксе. [5]

У другом чланку, под називом „Особености језика за научне и стручне намене“, иста ауторка каже да је *медицинска љрофесија (љособно клиничка медицина) љуна сћручних израза и идиосинкраљичних фраза које звуче необично у конћексћу свакодневнот љовора или љисања... Уз сћручне изразе и фразе, љосћоје и врло сћељифични медицински љтермини који су се развијали вековима да се ољише болесћ, лек или доза.* „Медицинска љтерминологија“ је љрвенсћвено „номенклаћура означавања и ољиса“, са већином љтермина који сљадају у катћеорију именица. Такође љосћоји и читћав ољсљ имљилицћиној знања које је у основи најисаних речи (нљр. фазе у ољерацији које су љознаље искључиво сћручњацима, а заснивају се на љознавању анаљомије). С обзиром на оћромну љићераћуру коју медицински сћручњаци читћају да би одржавали корак са савременим љраксом, љособан значај има љравилно љревођење чланака, јер чак и најмање грешке моћу имаљи озбиљне љоследице љо клиничку љраксу. Сћоћа је веома важно да љинљисћја сћекне извесно медицинско знање да би усћешно љреводио медицинске љексћове. [6]

Језик медицине често се по степену шифрованости пореди с језиком права [7]. Оно што издваја превођење медицинских текстова од осталих врста стручног превођења (слично језику права) јесу вишеструки регистри овог језика, што можда није очигледно на први поглед. Међутим, у пракси многе болести и делови тела имају један назив или термин у вишем (медицинском) регистру, а други у нижем (општем) регистру. Сходно томе, превођење медицинске документације и медицинских текстова уопште сматра се тежим од осталих типова стручног превођења, јер преводиоца мора да има и одређено знање о томе како функционише људско тело или како се развија одређена болест.

МЕДИЦИНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

Текстова на које наилазимо у медицинској струци у најширем смислу има много: од брошура на једној страници, које садрже одређене информације за пацијента, до научних радова на више страна. Најчешћи типови медицинских текстова су: књиге, чланци у часописима (уводни, прегледни, истраживачки чланци и писма уреднику), студије случаја, историје болести, извештаји итд. [8].

Медицинска документација у ужем смислу и о чијем превођењу је реч у овом раду обухвата отпусне листе, налазе, извештаје лекара специјалисте, извештаје конзилијума лекара и слично. Оваква документа обично дају податке о томе како је примећено и дијагностиковано стање болесника, како се то стање лечи и како болесник реагује на лечење. Када говоримо о разним врстама извештаја, они представљају формални извештај о неком дијагностичком поступку са свим детаљима и налазима.

Место преводиоца у оквиру комуникације

Коме су намењена ова документа? Каква је врста комуникације у питању?

Када је реч о медицинским текстовима, претпостављени ниво знања читаоца зависи од врсте комуникације, или другим речима, од две стране у процесу комуникације. Било је доста покушаја класификације типова комуникације. Хергетова (*Herget*) и Алгреова (*Alegre*) [9] наводе класификацију коју је предложио Ленинг (*Löning*). Он класификује различите врсте комуникације делећи је на четири категорије према томе ко се коме обраћа у процесу комуникације: 1) стручњак стручњаку (нпр. лекар лекару); 2) стручњак стручњаку са нижим степеном знања (нпр. лекар медицинској сестри или студенту медицине); 3) стручњак лаику (нпр. лекар пацијенту); и 4) лаик лаику (нпр. новинар читаоцу) [9]. Фридрихслерови (*Friedrichler*) говоре о три различита регистра који се користе у превођењу медицинских текстова: о регистру који користе лаици, о професионалном жаргону и о клиничким изразима [7]. Морасова (*Moraes*) [7] такође цитира три регистра које користе при обраћању лекар лекару, лекар пацијенту и пацијент пацијенту.

Где је овде преводац? Ако превођењу приступимо са становишта теорије комуникације, онда можемо да кажемо да је превођење облик међујезичке комуникације у којој пошиљалац и прималац баратају различитим системима знакова [1]. При превођењу медицинске документације, поред посредовања између пошиљача и примаоца који користе различите језике, преводац се налази и у ситуацији комуникације између два лекара који имају и свој специфични (под) језик професије.

Типични примери

Примери којима ћемо илустровати конкретне проблеме на које наилази преводац приликом превођења медицинске документације узети су из документације неколико пацијената које је ауторка имала прилике да преводи (имена лекара, болести и пацијената су из разумљивих разлога изостављени).

Синтаксички гледано, реченица која се користи обилује пасивним конструкцијама (што је једна од одлика стручног језика уопште, па самим тим слично другим стручним регистрима), а исто тако глагол у реченици је често изостављен: *По њисисџању ХП налаза њацијенџикиња џриказана конзилијуму...* (пасив) или *Нехемаџолошка џоксичносџ, малаксалосџ Д1-Д4, алоџеџија џр 1.* (изостављен глагол).

Ова својства нису неки већи проблем и успешно се решавају приликом превођења. Оно што представља проблем и што се може приметити у оваквом тексту јесте да текст обилује скраћеницама, што је такође једна од основних одлика које издвајају језик медицине од осталих стручних језика. Медицинске скраћенице за обичне људе могу да буду велики проблем. Лекари

и медицинске сестре их користе веома много, а некада и у комуникацији са пацијентима. Постоје две врсте скраћеница – стандардне и нестандартне, што значи општеприхваћене и познате и оне које можда користе само поједини лекари [10]. Употребом скраћеница сигурно се постижу и одређене уштеде приликом писања документације, али за преводиоца могу да настану велики проблеми када се упусти у њихово одгонетање, јер ове скраћенице су некада из српског језика, а некада су то и изворне скраћенице из енглеског језика, што се може видети из следећих примера:

Пример 1: *У NED сџаџијуму џримала VI циклуса...*

У овом примеру скраћеница *NED* је из енглеског језика и значи *No Evidence of Disease* [11]. Дакле, у истом облику може се користити и приликом превођења на енглески.

Пример 2: *Након III циклуса ХТ џо режиму РАС учињена џроцена када је закључено да се одржава SD (известна реџесија лок. реџидива), уз умерен џаџ ту маркера...*

Скраћеница *ХТ* значи „хемиотерапија“ (српски), дакле, потребно ју је превести на енглески или наћи одговарајућу скраћеницу на енглеском језику, док скраћеница *РАС* долази директно из енглеског и означава комбинацију неколико лекова, те ју није потребно преводити. Према објашњењу са сајта Онколошког института Хантсман (*Huntsman*), *РАС* је ознака за један од режима комбиноване хемиотерапије који се користи за лечење рака јајника или материце. Конкретно, ова комбинација обухвата *Cisplatin* (назива се и *Platinol*), *Doxorubicin* (назива се и *Adriamycin*) и *Cyclophosphamide*. Комбинације лекова често су ефикасније него појединачни лекови, али комбинација режима може да збуну, јер један назив може да се користи за неколико комбинација, или се, с друге стране, различити називи користе за исту комбинацију лекова [12].

Пример 3: *Хемаџолошка џоксичносџ: леукоџенија џр 2, неуџроџенија џр 1, nadir D10, комџликовано блаџом хиџеремџијом ждрела и вирусном инфекџијом уз џроџраџни сув кашаљ.*

У овом примеру наилазимо на скраћеницу *nadir*, која се често проналази у вези са нуспојавама хемиотерапије [13]. Односи се на крвну слику, нарочито на број белих крвних зрнаца и крвних плочица. Када се болесник лечи хемиотерапијом, она не утиче само на ћелије рака, већ и на друге, нормалне ћелије у организму, па тако и на бела и црвена крвна зрнца и тромбоците. *Nadir* у основи означава мали број ових ћелија. Као што видимо, и ова скраћеница је из енглеског језика.

Пример 4: *Субџекџивно добро. Објекџивно KI 100%.*

Скраћеница *KI* [14] – *Karnofsky Index* или *Karnofsky Performance Scale Index* – опет је скраћеница из енглеског језика и према њој се врши класификација болесника у погледу нарушености њихових функција. Ова скала, односно индекс, може се користити да се упореди ефикасност различитих терапија и процени прогноза за сваког болесника. Што је нижи број на скали, мање су могућности за преживљавање најтежих болести. У овом случају скор 100% значи – нормално, без трагова болести.

Пример 5: ЕХО абдомена б.о.

Скраћеница ЕХО је од енглеске речи *echo*, а односи се на ултразвучни преглед. На скраћеницу „б.о.“ врло често наилазимо и приликом разних систематских прегледа или прегледа код лекара уопште, а она је из српског и значи „без особености.“

Поред скраћеница које се користе било из енглеског језика директно, без икакве промене, било из српског, постоји и велики број речи из латинског, грчког и енглеског језика које се користе за делове тела, процесе и болести. О овим терминима и осталим обележјима језика медицине није потребно посебно дискутовати у овом раду, јер на ту тему постоји веома опширна литература која је већ објављена на нашем језику [15, 16, 17].

На преводиоцу је, онда када мора да ради сам (без консултације с лекаром), да се упусти у прави истраживачки рад и пронађе објашњења и одговарајуће преводне за овакве скраћенице (или их остави у истом облику уколико долазе из енглеског језика). Поред речника (код нас постоји веома детаљан и прецизан „Медицински речник“ Софије Мићић) и друге помоћне литературе која обилује медицинском терминологијом, од велике помоћи је сигурно и интернет, где се може наћи велики број страница медицинских школа, факултета и институција који садрже веома корисне информације.

Улога и одговорност преводиоца

Приликом превођења медицинске документације на преводиоцу лежи огромна одговорност, јер преко превода лекар коме се пацијент обраћа за лечење мора да добије јасне и тачне информације о претходном току болести и лечењу. Када је овакав текст намењен лекару, захтеви који се постављају пред преводиоца постају исувише сложени, па неки аутори сматрају да је код ове врсте превођења потребан читав тим [18]. Дobar пример из праксе у Србији који говори у прилог оваквој тврдњи јесте да је приликом регистрације лека или медицинског средства код Агенције за лекове и медицинска средства Србије потребно да превод на српском језику потпише и одговарајући клинички лекар [19]. Дакле, ту је испоштована добра пракса сарадње између преводиоца (као језичког стручњака) и лекара (као медицинског стручњака).

Приликом превођења медицинске документације добар стручни преводилац поред свеобухватног знања

језика мора у одређеној мери да познаје област и језик медицине и на енглеском и на српском. Сходно томе, стандардизација терминологије на оба језика била би од велике помоћи за преводиоца и на томе се у нашој земљи већ увелико ради [6, 15, 17, 20, 21, 22]. Такође је у оквиру стручних предмета потребно обучити будуће лекаре како да пишу извештаје на једнообразан начин, који би био разумљив и њима, као стручњацима у међусобној комуникацији, али исто тако и неке ко није стручњак (у овом случају преводилац), али ко мора да чита и протумачи текст.

ЗАКЉУЧАК

Иако је једна од најстаријих активности којима се човек бави кроз своју дугу историју, превођење никада није добило онакво признање као што га добијају неке друге професије.

Током студија, стажирања и праксе лекари науче свој ускостручни језик. Пошто је њихово знање веома сложено, лекари су развили и веома прецизан језик којим преносе врло специфичне концепте. Ово је у одређеној мери одлика сваког стручног регистра; код лекара је то нека врста професионалне стенографије.

Када се у комуникацији између два лекара нађе преводилац, може да дође до одређених проблема у тумачењу онога што је један лекар рекао или написао, а онда даље и у тумачењу на језик којим се обраћа другом лекару.

Код превођења медицинске документације одговорност преводиоца је исувише велика да би смело да дође до грешака. Да би се грешке избегле, потребно је неколико ствари: пре свега, неопходна је јасна, изграђена и дефинисана терминологија и на енглеском и на српском језику – на чему се увелико ради и у иностранству и код нас; потребно је да се посвети пажња обуци преводилаца (која у том облику готово и да не постоји, изузев курсева Удружења научних и стручних преводилаца!), али и обуци студената медицине када је реч о писању релевантне медицинске документације, радова и сл. – што је код нас такође готово у повоју; за саме преводиоце било би корисно да се специјализују за поједине области превођења, али то некада звучи као утопија, јер имајући у виду третман професије у нашој земљи, многи преводиоци немају тај луксуз да се посвете само једној области стручног превођења.

ЛИТЕРАТУРА

- Sibinović M. Original i prevod – uvod u istoriju i teoriju prevođenja. Beograd: Privredna štampa; 1979.
- Pravilnik o stalnim sudskim tumačima. Beograd: Službeni glasnik RS, br. 36/93, 76/93, 106/93, 14/94, 3/96, 29/01.
- Pravilnik o stalnim sudskim tumačima. Beograd: Službeni glasnik RS, br. 35/2010.
- Bureau of Labor Statistics, U.S. Department of Labour [Internet]. Occupational Outlook Handbook, 2012-13 Edition, Interpreters and Translators. Available from: <http://www.bls.gov/ooh/Media-and-Communication/Interpreters-and-translators.htm> (accessed June 20, 2012).
- Mičić S. Uvodni članak. Srp Arh Celok Lek. 2007; 135:124-6.
- Mičić S. Osobnosti jezika za naučne i stručne namene. Stomatološki glasnik Srbije. 2003; 50:97-101.
- Moraes NJ. Sutcliffe de Linguistic Differences between Legal and Medical Translation, with Some Examples in English/Portuguese. In: Proceedings of the Tenth International Conference of the Brazilian Studies Association, July 22-24, 2010, Brasília; 2010, p.1-12.
- Maglie R. Understanding the Language of Medicine. ARACNE editrice S.r.l. 2009.
- Herget K, Alegret T. Translation of medical terms. Translation Journal [Internet] 2009; 13(3). Available from: <http://translationjournal.net/journal/49medical1.htm> (accessed June 20, 2012).
- Crismore A. Problems for the average adult in understanding medical language. U.S. Department of Education, National Institute of Education, Educational Resources Education Centre (ERIC); 1982. Available from: <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED226336>.
- Texas Oncology [Internet] Stage IV Breast Cancer. Available from: <http://www.texasoncology.com/types-of-cancer/breast-cancer/stage-iv-breast-cancer/> (accessed June 25, 2012).
- Huntsman Cancer Institute [Internet]. Combination chemotherapy regimen by type of cancer, from the cancer chemotherapy manual. University of Utah Hospitals and Clinics, Salt Lake City, UT. St Louis: Facts & Comparisons; 2001. Available from: <http://www.hci.utah.edu/patientdocs/hci/drugs/Chemoregimen/combocancer.html> (accessed June 25, 2012).
- Chemocare.com [Internet]. Available from: http://www.chemocare.com/whatis/what_is_nadir.asp (accessed June 25, 2012).
- Karnofsky Performance Status Scale Definitions Rating (%) Criteria [Internet] Available from: <http://www.hospicepatients.org/karnofsky.html> (accessed June 25, 2012).
- Mičić S. Nazivi bolesti i poremećaja u engleskom i srpskom jeziku. Beograd: Beogradska knjiga; 2004.
- Mičić S. Studije o jeziku medicine u engleskom i srpskom. Beograd: Beogradska knjiga; 2009.
- Mičić S, Marković V. Latinska medicinska terminologija kao osnova u savremenom engleskom i srpskom. In: Jezik struke: izazovi i perspektive. Zbornik radova. Beograd: Društvo za strane jezike i književnosti Srbije; 2011. p.837-44.
- Fischbach H. Problems of medical translation. Bull Med Libr Assoc. 1962; 50(3):462-72.
- Agencija za lekove i medicinska sredstva [Internet]. Dokumentacija: Uputstvo za podnošenje zahteva za upis medicinskog sredstva koje poseduje CE znak u Registar medicinskih sredstava. Available from: <http://www.alims.gov.rs/cir/regulativa/dokumentacija.php> (accessed June 25, 2012).
- Kerničan L, Mičić S. Analiza nepravilnosti u pisanju stručnih radova na engleskom i srpskom jeziku. Srp Arh Celok Lek. 2008; 136(3-4):206-10.
- Fekete E. Medicinske fraze (ne)prevođene u duhu našeg jezika. Srp Arh Celok Lek. 2007; 135(7-8):504-5.
- Andjelić-Nikolendžić V. Lažni parovi u stručnim registrima: engleska reč *drug*, njene kolokacije i prevodni ekvivalenti u srpskom jeziku. Srp Arh Celok Lek. 2010; 139(11-12):790-2.

What Language is Your Doctor Speaking? Facing the Problems of Translating Medical Documents into English

Dragoslava Mičićić

Crime Police Academy, Belgrade, Serbia

SUMMARY

What is translation – a craft, an art, a profession or a job? Although one of the oldest human activities, translation has not still been fully defined, and it is still young in terms of an academic discipline. The paper defines the difference between translation and interpreting and then attempts to find the answer to the question what characteristics, knowledge and skills a translator must have, particularly the one involved in court translation, and where his/her place in the communication process (both written and oral communication) is. When translating medical documentation, a translator is set within a medical language environment as an intermediary between two doctors (in other words, two professionals) in the process of communication which would be impossible without him,

since it is conducted in two different languages. The paper also gives an insight into types of medical documentation and who they are intended for. It gives practical examples of the problems faced in the course of translation of certain types of medical documentation (hospital discharge papers, diagnoses, case reports,...). Is it possible to make this kind of communication between professionals (doctors) standardized, which would subsequently make their translation easier? Although great efforts are made in Serbia regarding medical language and medical terminology, the conclusion is that specific problems encountered by translators can hardly be overcome using only dictionaries and translation manuals.

Keywords: court translation/interpreting; medical language; medical terminology

Примљен • Received: 06/07/2012

Прихваћен • Accepted: 17/01/2013